

Jan Bransen

Het Schrijven van een Filosofisch Essay

Onderstaande tekst schreef ik jaren geleden om studenten wat richtlijnen te geven bij het ontwikkelen van een voor filosofen cruciale vaardigheid: het schrijven van een filosofisch essay. Tegenwoordig gebruik ik deze tekst vooral om studenten een goede start te laten maken bij het opzetten van hun Master-thesis. De werkwijze kan in praktische zin nog ge-optimaliseerd worden door studenten de opdracht te geven 5 tot 10 verschillende opzetten te schrijven, waarbij een opzet uit niet meer bestaat dan vier volzinnen die stuk voor stuk antwoord geven op de vier essentiële vragen. Daarbij is het mogelijk dat éénzelfde antwoord op bijvoorbeeld de eerste vraag in meerdere opzetten voorkomt; d.w.z. gebruikt wordt in samenhang met bijvoorbeeld verschillende antwoorden op de tweede vraag. Door zo te variëren kan de student beter zicht krijgen op de eigen intuïties, en oefent zo, in een heel vroeg stadium, op het structureren van de eigen neigingen in een realistisch werkplan. De opdracht 5 of zelfs 10 verschillende opzetten te formuleren kan een blokkade voorkomen: je mag het immers 9 keer fout doen.

Vier essentiële vragen vooraf

Iedere schrijver van een filosofisch essay moet om te beginnen zichzelf vier vragen stellen, en moet daarop een antwoord hebben voordat zij de eerste woorden van de eigenlijke tekst schrijft. Dit is werkelijk van het grootste belang: antwoorden op deze vragen vormen de methodologische basis voor ieder filosofisch essay.

1. Waarover schrijf ik een filosofisch essay?

Een antwoord op deze vraag levert de probleemstelling van het essay op. Dit is een van de hoekstenen waarop het essay gebouwd wordt. Het is meestal de meest stabiele hoeksteen. Dat wil zeggen: het antwoord op deze vraag zal niet zo gauw en niet zo gemakkelijk gewijzigd (kunnen) worden als antwoorden op de andere vragen. Dat dit antwoord je een probleemstelling levert, impliceert dat een (systematisch) filosofisch essay over een probleem gaat. Een filosofisch essay is geen krantenartikel, geen literair stuk proza of een empirisch wetenschappelijke verhandeling: het gaat niet over nieuws, niet over een fictieve werkelijkheid en niet over feiten en verklaringen. Een filosofisch essay gaat over een probleem. Achter deze opvatting (en dus achter de scheiding tussen filosofie, journalistiek, literatuur en empirische wetenschap) gaat uiteraard een opvatting over filosofie schuil. Er zijn ook andere opvattingen over filosofie, maar ik weet geen betere. Een filosoof schrijft over een probleem, wil tot intellectuele helderheid komen over zaken die zo'n helderheid niet toe lijken te laten. Kies dus voor je begint een probleem, waarover je wilt schrijven, en wat niet vaak genoeg gezegd kan worden is, dat je een zo klein mogelijk probleem moet kiezen. Perk je problematiek zo veel mogelijk in! Het is haast niet mogelijk om een te klein probleem te kiezen. Je kan uitstekend essays schrijven, bijvoorbeeld, over een onduidelijkheid in een paragraaf van een artikel uit de reader. En je kan haast alleen maar slechte essays schrijven, over bijvoorbeeld het karakter van de emoties van de mens in hun algemeenheid.

2. Waarom schrijf ik dit filosofisch essay?

Een antwoord op deze vraag levert je de doelstelling van het essay op. Je schrijft om een bepaald doel te bereiken, om iets gezegd te hebben waarvan jij vindt dat het gezegd moet worden, en waarvan jij denkt dat het nog niet gezegd is. Met andere woorden, je schrijft een filosofisch essay omdat je iets te zeggen hebt, omdat je een mening hebt, een perspectief hebt op het probleem waarover je schrijft. Ook hier gaat weer een opvatting over filosofie achter schuil -- namelijk, dat filosofen een perspectief, een eigen kijk, hebben op de problemen waarover ze schrijven, en dat ze willen bereiken dat hun lezers kennis nemen van dit perspectief, of zelfs, meer dan dat, willen bereiken dat

hun lezers dit perspectief over zullen nemen. Ook hier geldt weer dat er andere opvattingen zijn, maar, nogmaals, ik weet geen betere. Zorg vooral voor een echte doelstelling. Schrijf geen filosofisch essay alleen omdat het moet, omdat je je propedeuse wilt halen, omdat het interessant staat, of, omdat iedereen het doet. Schrijf alleen een filosofisch essay omdat je iets vindt van of over het probleem waarover je wilt schrijven. Je moet dus wel een mening hebben over het probleem dat je gekozen hebt. Besteed hier zoveel tijd aan als je nodig hebt, niet door alsmaar nieuwe boeken en artikelen te lezen, maar vooral door goed na te denken over de samenhang tussen wat je leest en al eerder gelezen hebt, of over de samenhang tussen wat twee verschillende filosofen schrijven, over de samenhang tussen wat je leest en de vage intuïties die je zelf hebt, of over de samenhang tussen wat je leest en wat een filosoof die jij bewondert ervan vindt. Goed nadenken is vooral een kwestie van verbanden en verschillen trachten te zien, verbanden en verschillen tussen verschillende perspectieven op dezelfde problemen. Door daar vooral op te letten kan je een eigen perspectief ontwikkelen, en dat is uiteindelijk een van de belangrijkste zaken die je als filosoof moet hebben.

3. Voor wie schrijf ik dit filosofisch essay?

Een antwoord op deze vraag levert de doelgroep van het essay op. Je schrijft een filosofisch essay met het oog op je toekomstige lezers. Dat is belangrijk omdat je daardoor een idee kunt krijgen van hoeveel en wat je mag veronderstellen en hoeveel en wat je moet uitleggen. Je kan immers nooit alles zeggen over wat je van het probleem vindt, dus je moet iets veronderstellen, en een goed verstaander heeft maar een half woord nodig, dus je hoeft niet alles uit te leggen. Voor een filosofisch essay kan je als doelgroep het beste een a-selecte groep in de filosofie geïnteresseerde lezers kiezen. Je kiest in de filosofie geïnteresseerde lezers, omdat alleen die in jouw essay geïnteresseerd zullen zijn, en het, bijvoorbeeld, zullen lezen als je het per ongeluk in de trein zou laten liggen. Dat betekent dat je lezers iets zullen weten van wat in algemene inleidingen in de filosofie zal staan. Ze weten iets van Plato, Descartes, Kant, Sartre, etc. (geef geen levensbeschrijvingen, e.d.); verder weten ze iets van kenleer, mensbeelden, maatschappijmodellen, moraal, etc. Met andere woorden: ze weten alles

wat iedereen weet die kennis heeft gemaakt met filosofie. Dat mag je veronderstellen. Dat je een a-selecte groep kiest, betekent dat ze jou en jouw eigenaardige opvattingen niet zullen kennen. Schrijf dus niet voor je vader, je hospita, je vriend(in) of je docent. Ga er niet vanuit dat je lezers wel weten wat je ervan vindt. Leg jouw opvattingen uit, en beargumenteer ze, zoals je dat zou doen tegenover een wildvreemde.

4. Hoe schrijf ik dit filosofisch essay?

Een antwoord op deze (ham)vraag levert je de strategie voor het essay op. Het is de moeilijkste vraag, maar als je antwoorden hebt op de eerste drie vragen, dan komt het antwoord op deze vraag uiteindelijk vanzelf. Als je aan X (de doelgroep) duidelijk wil maken dat ze Y (de doelstelling; jouw perspectief) moeten vinden van Z (het probleem), dan moet je kunnen bedenken hoe je dat aan moet pakken opdat je succes behaalt. Onderschat deze vraag niet, maar denk, voordat je begint, goed na over de beste strategie. Een hulpmiddel is om op kladpapiertjes verschillende strategieën te schrijven, d.w.z. verschillende indelingen in hoofdstukken en paragrafen waarin je steeds een stapje zet, zodanig dat het laatste stapje aankomt bij je doelstelling. Als je meerdere mogelijkheden om hetzelfde te doen zo voor je ziet, ben je vaak beter in staat de beste strategie te kiezen. Er bestaan veel verschillende strategieën: bekijk bijvoorbeeld een willekeurig aantal filosofische essays uit readers, boeken of tijdschriften eens op hun structuur en probeer bijvoorbeeld een aantal van die structuren te herhalen m.b.t. jouw probleem- en doelstelling.

Het eigenlijke schrijven

Op basis van je antwoorden op de vier gestelde vragen kan je beginnen aan het eigenlijke schrijven. Het is handig om daartoe eerst een concept te schrijven. Een concept is eigenlijk een soort samenvatting vooraf, of ook wel een inhoudsopgave in zinnen die de structuur van je verhaal overzichtelijk weergeeft. Het is verstandig dit concept door te spreken met een student-assistent of een docent. Dit is niet alleen verstandig vanwege de literatuurtips en de wijzigingen in de breedte of in de diepte die hij/zij voor kan

stellen, maar vooral ook omdat je meer kan gaan begrijpen van je eigen concept door er met een ander over te praten. Dat is in zijn algemeenheid zinvol. Jouw perspectief, jouw kijk op filosofische problemen kan zich namelijk vooral (of, alleen maar) ontwikkelen als ze voortdurend geconfronteerd wordt met een ander perspectief op dezelfde zaken. Schuw gesprekken over wat jij van een filosofisch probleem vindt niet, want zulke gesprekken helpen bij het sterker en explicieter maken van je intuities, en bij het uitroeien van gedachtenkronkels. Op basis van je concept schrijf je nu een eerste versie. Schrijf deze versie in één keer, d.w.z. treuzel niet te lang bij de inleiding of bij bepaalde punten of argumenten die je naar je zin niet helder genoeg op papier kan krijgen. Het is namelijk vaak zo dat de laatste paragrafen van je essay licht werpen op onduidelijkheden in de eerste paragrafen, omdat je je vaak pas realiseert wat je precies wil zeggen als je hele mening geëxpliciteerd is. Begin dus bijvoorbeeld niet steeds opnieuw want dan komt én je essay nooit af (en dus wordt jouw mening nooit helemaal geëxpliciteerd) én het begin wordt toch niet zo als je het achteraf zou willen. Bespreek deze eerste versie weer met anderen. Leg hem ook een tijdje weg, en lees hem dan nog eens kritisch door. Stel je daarbij voor dat je niet de schrijver bent, maar een a-selecte, in filosofie geïnteresseerde lezer, die jouw essay voor de eerste keer ziet. Probeer je best te doen om niets te begrijpen van wat de schrijver van het essay voor vanzelfsprekend houdt. Leg op alle slakken zout. Realiseer je dat het essay een poging is om tot intellectuele helderheid te komen over een probleem dat zich daar tegen lijkt te verzetten. Vraag je steeds af of het duidelijk is wat er staat. Let er vooral ook op of alle stappen in een argument weergegeven zijn. Het is namelijk heel gebruikelijk dat je bij het schrijven van een filosofisch essay op een hink-stap-sprong-manier te werk gaat, dat je denkt dat g uit p volgt terwijl dat alleen maar zo is als je r veronderstelt. Voeg r dan expliciet toe, maar vraag je dan wel af of je r zomaar mag aannemen. Na deze kritische fase kun je de tweede (en-voorlopig?-uiteindelijke) versie van je filosofische essay schrijven. Doe dit zorgvuldig. Weeg ieder woord. Controleer citaten en verwijzingen op hun juistheid, geef je hoofdstukken treffende titels, let op spellings- en stijlfouten, en type deze versie (uiteeraard). Hoewel tekstverwerkers uitgesproken handig zijn voor het herschrijven van essays hebben ze ook nadelen. Ze geven je namelijk de structuur en de zinsbouw van je eerste versie, en het is zo gemakkelijk en verleidelijk om daarvan veel te laten staan. Schrijf echter liever een hele paragraaf opnieuw, dan dat je een aantal nieuwe zinnen

invloegt tussen oude. Het risico daarvan is namelijk dat de tekst niet meer "loopt", dat het "stroef" is om te lezen.

Opbouw, titel, hoofdstukken, citaten, verwijzingen

Het is belangrijk dat je je essay zo opbouwt dat de structuur van je strategie er duidelijk uit blijkt. Daarvoor is het bijvoorbeeld handig om met een samenvatting van je betoog te beginnen. Daarna volgt op een nieuwe bladzijde de inleiding waarin je de lezer inleidt in jouw essay, en dus jouw probleemstelling, jouw doelstelling en jouw strategie kort introduceert. Geef geen inleiding in de filosofie in het algemeen, of een inleiding in het denken van een filosoof, maar probeer je lezer te interesseren voor jouw problematiek. Presenteer deze dus wel zo dat de lezer het probleem ook als een probleem ervaart, en geïnteresseerd raakt in mogelijke oplossingen. Presenteer dan jouw doelstelling en strategie. Doe dat zo helder en kort mogelijk, en doe het voorzichtig. Beloof niet te veel! Na de inleiding volgt de hoofdtekst, onderverdeeld in hoofdstukken die de structuur van je strategie moeten openbaren. Sluit af met iets als een conclusie, d.w.z. laat achteraf zien dat je bereikt hebt wat je wilde bereiken. Kies een titel die de lading dekt. Kies liever niet voor een frivole titel als die niet volstrekt geschikt is. Gebruik citaten alleen als ze nodig zijn, bijvoorbeeld om een bepaalde interpretatie die jij van een auteur geeft, te ondersteunen, of als het citaat de mening van een auteur of het karakter van een probleem precies en bondig weergeeft. Geef citaten juist weer, compleet met cursivering e.d. en in de taal van de schrijver (dus geen vertaling, tenzij je een officiële vertaling gebruikt). Voeg je een cursivering toe, vermeldt dit dan. Geef van alle citaten verwijzingen, en ook van beweringen over wat anderen gezegd zouden hebben. Doe dat met noten die je onder aan de bladzijde of achter aan de tekst plaatst. Geef in noten geen verhandelingen, maar alleen verwijzingen waarin je duidelijk naar schrijver, boek en bladzijde verwijst. Voeg een literatuurlijst toe waarin je alle en alleen die boeken en artikelen vermeldt die je voor je essay gebruikt hebt. Geef deze verwijzingen zoals dat hoort; d.w.z. auteur, titel (is het een boek dan cursief of onderstreept weergeven; is het een artikel dan de titel tussen aanhalingstekens plaatsen en de titel (cursief) geven van het boek of tijdschrift waarin het artikel verscheen. Let op welke woorden met een hoofdletter geschreven zijn.), plaats van uitgave, uitgever, en

jaar van uitgave (deze drie tussen haakjes zetten), paginanummers (als het een citaat of artikel betreft).

Voorbeeld:

- Schrijver, V.L., *Titel van een Boek* (Drukstad, Uitgeverij, 1986)
- Oorschrijver, O.V.L., "Titel van een Belangrijk Artikel", in *Tijdschrift*, **86**, (1986), pp. 123-145